

Emica Antončič

50 let "mariborske" revije

Zgodba o petdesetih letih izhajanja Dialogov, ki jim v Ljubljani obvezno dodajo pridevek "mariborski", je v veliki meri tudi zgodba o tem mestu in njegovi kulturi.

Z današnje perspektive se zdi, da se je ideološko trda in delavsko-industrijska podoba povojnega Maribora začela mehčati v šestdesetih letih: ustanovljale so se višje šole, kultura je zadihala, nastalo je Borštnikovo srečanje in festival baročne glasbe. Leta 1965 so pričeli izhajati tudi Dialogi, rodili pa so se pravzaprav iz spora med Jožetom Košarjem, legendarnim direktorjem in urednikom Založbe Obzorja, ki je želel odložiti urejanje revije Nova Obzorja (1948–1964) in novoustanovljenim mariborskim Pododborom Društva slovenskih pisateljev, ki si je želel večjega vpliva pri Novih Obzorjih.

Toda Košar je nameraval Nova Obzorja preseliti v Ljubljano in jih predati četverici Zlobec, Menart, Kovič in Pavček. Danes lahko samo spekulativno domnevamo, da morda zato, ker ni zaupal mariborski pisateljski srenji, ki je bila že takrat globoko razcepljena: v njej se je postopoma že uveljavljala kasnejša peterica, jedro pa so tvorili starejši člani, predani trdi politični liniji. Mariborski pisatelji so na Košarjevo namero burno odreagirali in predlagali ustanovitev nove mariborske revije. A že ime Dialogi, ki ga je predlagal France Forstnerič, je, kot je v spominih zapisal prvi urednik France Filipič, "zbudilo silovit odpor pri konservativnejši skupini vodilnih funkcionarjev pri Zvezi kulturnih delavcev Maribor", izdajateljici revije. To in pa nevarna revijalna leta (1964. so bile ukinjene Perspektive) je mariborske izdajateljice očitno vodilo k temu, da so iskali dovoljenje za revijo pri republiškem političnem vrhu. Ko so dobili "blagoslov" iz prestolnice, je mariborska SZDL imenovala zelo širok uredniški odbor, ki pa je zaradi svoje raznolikosti v sebi že nosil klice nadaljnjih konfliktov. Zato so se uredniki v prvih letih zelo hitro utrudili in menjavali.

A začetki so bili brez dvoma ambiciozni. V skopi Uredniški besedi na začetku prve številke je zapisano, da želi revija "soočevati mnenja, postavljati vprašanja, iskati odgovore, terjati odgovore /.../, na stežaj odpreti vrata obravnavanju sodobnih problemov kulture." V splošnem nekaj, kar počnejo Dialogi danes, le da moramo pri pregledu starih letnikov ugotoviti, da je vendarle močno prevladovala književnost in da so Dialogi v svojih prvih treh desetletjih bili pretežno literarna revija. France Filipič je priznal, da "so bile večne težave s publicističnimi sestavki, nikoli ni bilo mogoče doseči dovolj družbene aktualnosti".

Že ob koncu drugega letnika je med mariborskimi literati, ki so si revijo lastili, prišlo do navzkrižij, kdo naj jo ureja. Zato je Košar kot direktor založnice povabil k urednikovanju Bruna Hartmana, ki ni bil pisatelj in zatorej nevtralna

oseba, ta pa si je modro izbral pravico, da uredniški odbor imenuje sam. Hartman je pred desetimi leti takole pojasnil takratno uredniško politiko: "Osnovno načelo /.../ je bilo, da se ne daje teža predvsem literaturi; močnejše naj bo zastopano obravnavanje kulture v slovenski družbi in te še posebej." Takšno uredništvo si je npr. upalo objaviti članek Marijana Krambergerja *Zakaj še nisem komunist*, imelo pa je tudi to srečo, da so se po ukinitvi Perspektiv in zaradi krize pri Sodobnosti v Dialoge "preselili" tudi številni vodilni slovenski literati. A po dveh letih se je skupina trudila, najbrž tudi zato, ker je zastavljeni koncept presegel popoldansko ljubiteljsko urednikovanje. Uredništvo je prevzel literarni zgodovinar Janez Rotar in v njegovem obdobju je izšel znameniti zbornik *Lačni in siti Slovenci*. Po Rotarjevem odhodu v Ljubljano na začetku sedemdesetih pa so se boji med mladimi in starimi književniki dokončno razplamtel. S pomočjo politike so za dolgo Dialoge prevzeli stari, peterica pa se je od revije distancirala.

Naslednje zanimivo obdobje je bilo na začetku osemdesetih let, ko je mariborska SZDL kot izdajateljica (*Zvezo kulturnih delavcev* so ukinili.) odstopila Janeza Švajncerja in za odgovornega urednika povabila ponovno nevtralno osebo, publicista Vilija Vuka. Dialogi so se spet vrnil h konceptu revije za kulturna in družbena vprašanja. A zamisel o publicističnem aktiviranju domačih univerzitetnih učiteljev je le delno uspela, koncepta pa ob slabem financiranju in poniževalno nizkih honorarjih ni bilo mogoče razvijati naprej. Dialogi so se spet vrnil k literaturi, ob koncu osemdesetih zapadli v resno uredniško krizo, hkrati pa se jim je odrekla še Založba Obzorja. Za nekaj let sta jih rešila porajajoča se civilna družba in urednik Bernard Rajh, ki pa je nato k urejanju povabil avtorico tega uvodnika, ki sem ravno takrat pričnjala svoje delo v založništvu. Sredi devdesetih so Dialogi tako prešli k privatnemu izdajatelju, kar je avtomatično pomenilo tudi konec medgeneracijskih in idejnih prerivanj okoli revije. Ostala pa so vsa vprašanja, ki so Dialoge spremljala vse od začetka: bolj literarna ali bolj družbeno-kulturna revija, ali ji zadostujejo intelektualni potenciali domačega mesta in kako urediti slabo financiranje?

Odmik od zgolj literarne revije k bolj splošnokulturni sem takrat utemeljevala s tem, da v Sloveniji že imamo druge specializirane literarne revije in da Dialogi v tako majhnem prostoru z njimi ne morejo tekmovati, hkrati pa Maribor nujno potrebuje širšo refleksijo in močnejšo humanistično misel oz. to, kar danes imenujem intelektualna kultura. Stari socialistični model, po katerem je vsaka regija imela svojo literarno revijo za domače pisatelje, je zmeraj porajal iste težave: uspešnejši pisci so se skušali ločiti od lokalnega prostora tako, da so začeli objavljati v ljubljanskih revijah, lokalne revije pa so tonile v domačem povprečju in amaterizmu. To bi se slej ko prej zgodilo tudi Dialogom, če bi ostali mariborska literarna revija. Dialogi so v skladu s tradicijo ohranili prostor za literaturo, v skrbi za kvaliteto so se odprli v vseslovenski in mednarodni prostor, posebej pa pritegnili mlade. A očitno vsem ni mogoče ugajati; te spremembe so starejše in srednje generacije mariborskih književnikov povečini sprejele z di-

stanco – morda tudi stare negativne izkušnje z revijo še niso povsem pozabljene, čeprav sedanje uredništvo ni zanje prav nič krivo.

Odločilno za sedanje Dialoge pa je bilo povabilo redkim mariborskimi javnimi intelektualcem, da se pridružijo uredništvu – Boris Vezjak in Andrej Fištravec sta že v devetdesetih pripravila nekaj tematskih sklopov, med drugim tudi o položaju in vlogi intelektualcev v mestu, kar je še danes neizpeta problematika –, in kasneje okrepitev z uredniki iz celotnega slovenskega prostora.

Današnja uredniška ekipa je zrela in stabilna, revija pa pri avtorjih in bralcih uveljavljena predvsem s tematskimi številkami; in to v vseslovenskem prostoru, hkrati pa prodira tudi v mednarodnega; kar nekaj člankov iz Dialogov so v zadnjih letih prevedle in objavile kulturne revije iz drugih evropskih držav. A ob tem, ko so Dialogi ambiciozno prodrli v mednarodni intelektualni prostor, v domačem mestu še vedno bijejo težko bitko za uveljavitev intelektualne kulture. Tako kot je urejanje revije v starejših obdobjih oteževala prav šibkost domače intelektualne misli, revija danes še ni samoumevno usidrana v zavest univerzitetnega kadra, čeprav je edina intelektualna revija v mestu. Morda je 50. letnica priložnost, da končno poskusimo najti močnejši stik.

In če se na koncu dotaknem še financiranja: izvorni greh je zagrešil Košar. Filipič poroča, da "se je v Ljubljani /.../dogovoril za enako dotacijo, kot so jo dobivale nekatere druge revije (Sodobnost, Problemi), toda /.../ Košar je vztrajal pri nižji dotaciji." Samo slutimo lahko, da je to naredil, ker ni cenil domače literarne scene. Ta dediščina žal spremlja Dialoge še danes. Sicer smo se, tako kot je revija z leti kvalitetno rasla, borili tudi za izboljšanje financiranja. Ta boj je bil uspešen do te mere, da je lahko uredniško delo, kakršnega zahtevajo današnji Dialogi, vsaj delno profesionalizirano. A v letu, ko je mesto postalo EPK, je pozabilo na svoje stare kulturne programe in od takrat je občinski delež podpore za Dialoge nižji in zmeraj znova negotov. Samo z državnim pa Dialogi ne samo, da ne morejo v korak z drugimi osrednjimi revijami v Sloveniji, ampak so v obstoječem sistemu zanesljivo zapisani zamrtju. In to je še ena, ta trenutek žal odločilna plat "mariborskosti" Dialogov.

